

DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2022.55.142>

УДК 341.231:330.342.146]:94(480):338.24(477)

JEL: N34, N44

Курбет О.П., кандидатка економічних наук,
наукова співробітниця відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4519-0552>
ResearcherID: I-9104-2018
e-mail: olexandra.kurbet@gmail.com

ПЕРЕМОГА У ВІЙНІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, ПОБУДОВА РОЗВИНЕНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ: ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ¹

Мета статті полягає у виявленні особливостей повоєнного розвитку Фінляндії, які забезпечили успішну відбудову та творення держави загального добробуту, і формулювання рекомендацій для повоєнного відновлення України, аргументованих цим досвідом. Для реалізації мети авторка послідовно розкрила актуальність та важливість обраної проблематики дослідження, наголосила на важливості перегляду історико-економічного розвитку нордичних країн для виявлення механізмів та інструментів саме повоєнної відбудови. Наголошено на важливості аналізу фінського досвіду з огляду на: (1) те, що Фінляндії у короткий проміжок часу вдалося зробити ривок і наздогнати провідні країни за економічними показниками, при тому, що серед нордичних країн вона була останньою у переліку наздоганяючих; (2) показники успішності та економічного розвитку сучасної Фінляндії, зокрема входження до переліку лідерів у рейтингах конкурентоспроможності та індексу людського капіталу; (3) подібний історичний контекст Фінляндії та Украї-

¹ Публікацію підготовлено за результатами виконання НДР «Еволюція парадигми та доктрин економічної взаємодії держави та ринку» (№ держреєстрації 0119U10362) та за сприяння стипендії НАН України для молодих вчених. Авторка висловлює глибоку подяку ЗСУ та усім, хто боронить Україну, за можливість написання цієї статті.

ни. Короткий огляд історії взаємин з росією дає глибше розуміння причин постійної оглядки на інтереси СРСР у повоєнний період та пояснює прихильність до політику консенсусу, завдяки якій, хоча і зі значними економічними та територіальними втратами, Фінляндія зберегла свою незалежність. На основі аналізу історичного досвіду Фінляндії сформульовано рекомендації, які можливо імплементувати в умовах воєнної економіки та повоєнної відбудови. При цьому, акцентовано на необхідності збереження, повернення та примноження людського капіталу України. У висновках авторка резюмує, що Фінляндія відбулася в тому числі й завдяки прозорості інституцій. В українських реаліях цей аспект може мати вирішальне значення у питанні впровадження програм повоєнної відбудови.

Ключові слова: повоєнна відбудова, Фінляндія, соціальна держава, держава добробуту, нордичні країни, економічна історія.

Kurbet O.

WINNING THE WAR FOR INDEPENDENCE, BUILDING A DEVELOPED ECONOMY AND A WELFARE STATE: POSITIVE EXPERIENCE OF FINLAND FOR UKRAINE

This paper aims to identify the features of Finland's postwar development, which ensured the successful reconstruction and creation of a welfare state and to formulate recommendations for Ukraine's postwar recovery on this basis. In order to realize the goal, the author consistently revealed the relevance and importance of the selected research issues and emphasized the importance of reviewing the historical and economic development of the Nordic countries in order to identify the mechanisms and tools of postwar reconstruction. Analyzing the Finnish experience is particularly important given: (1) the fact that Finland, in a short period, managed to make a leap and catch up with the leading countries in terms of economic indicators, even though among the Nordic countries, it was the last on the list of catch-ups; (2) indicators of success and economic development of modern Finland, in particular, entering the top rankings of competitiveness and human capital index; (3) similar historical context of Finland and Ukraine. A brief overview of the Finland–Russia relations history gives a deeper understanding of the reasons for the

constant consideration of the USSR's interests during the postwar period. It explains the commitment to the consensus policy, thanks to which Finland saved its independence, despite significant economic and territorial losses. Based on Finland's historical experience analysis, the author formulated recommendations that can be implemented in the war economy and postwar reconstruction conditions. Emphasis is placed on the need to preserve, return and increase the human capital of Ukraine. The author concludes that Finland took place as an independent state thanks to institutions' transparency too. In Ukrainian realities, this aspect can be of decisive importance in the issue of implementing postwar reconstruction programs.

Keywords: *postwar reconstruction, Finland, social state, welfare state, Nordic countries, economic history.*

*«Тільки озираючись на такі події, як Друга
світова війна, ми можемо побачити,
якими інноваційними, високо організова-
ними і продуктивними ми можемо бути,
зіткнувшись із глобальною кризою»
Ієн Мортімер [7, с. 8]*

Успіх нордичних країн: новий порядок денний

Постановка проблеми. Актуальність історико-економічного дослідження повоєнного розвитку нордичних країн² загалом та Фінляндії зокрема пов'язана з тим, що формування моделі соціальної держави, або держави добробуту, відбувалося у повоєнні роки. Це був найтяжчий час в історії європейського континенту двадцятого століття. Переважно аграрним економікам, якими були нордичні країни всього за кілька десятиліть до того, знекровленим війною та відчутною втратою людського капіталу, вдалося закласти фундамент однієї з найуспішніших моделей соціально-економічного розвитку.

Сьогодні Україна стоїть перед лицем смертельної загрози і виборює своє право на існування у неспровокованій і невиправданій кривавій війні. З вірою у перемогу, можливу завдяки героїчним зусиллям українських воїнів, кожного українця та українки, і міжнародній підтримці, вже зараз дослідники, експерти та відповідальні за прийняття управлінських рішень посадовці мають шу-

² Нордичні країни – Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Ісландія.

кати відповіді на питання: як відбудовувати Україну? У цьому контексті досвід повоєнних перетворень нордичних країн може мати цінність і для відбудови України, що з кожним днем зазнає нових втрат як на полі бою, так і у мирних містах і селах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та недостатньо досліджені аспекти проблеми. Розвиток нордичних країн є предметом досліджень представників різних галузей. Економісти, політологи, історики, освітяни прагнуть віднайти секрет їхнього успіху, ті ключові особливості та управлінські рішення, що заклали фундамент нордичної, або скандинавської, моделі у центрі якої турбота про громадян своєї країни втілена у гаслі «турбота від колиски до могили». На цій основі експерти та дослідники розробляють рекомендації, які могли би бути імplementовані до програм модернізації інших країн.

Данська економістка Лене Рейчел Андерсен та шведський фінансист Томас Бйоркман у своїй книзі «Більдунг. Нордичний секрет краси та свободи» аналізують яким чином нордичним країнам вдалося забезпечити перехід від бідних сільськогосподарських до індустріальних країн та ставлять питання про те, чи вдасться їм забезпечити такий перехід до цифрової глобалізованої економіки [1]. Історики Генрік Бергрен та Ларс Треагфод, наголошуючи на неможливості імplementації історичного та культурного досвіду, запропонували інститути, які спрацювали у нордичних країнах і можуть сприяти наближенню до досягнутого рівня добробуту й іншими [11]. Не є винятком і українські дослідники, які впродовж багатьох років звертаються до досвіду Швеції, Норвегії, Данії, Фінляндії та Ісландії у пошуках так званих рецептів досягнення успіху. У своїх працях вчені доходять висновку про неможливість імplementації скандинавської моделі в Україні, зокрема з огляду на відсутність адекватних історичних, політичних, культурно-ментальних та навіть географічних передумов [5, с. 48]. Та все більше акцентують на необхідності розробки власної моделі соціально-економічного розвитку, яка би враховувала історичні передумови, особливості розвитку України та на імplementації елементів саме сучасної скандинавської моделі, як-то модель електронного врядування, підтримка ІТ-сектору тощо [5, с. 48–49].

Повномасштабне вторгнення росії в Україну змінило вектори досліджень багатьох вчених, які активно взялися за розробку рекомендацій щодо повоєнної відбудови та, що навіть більш

актуально, забезпечення функціонування економіки в умовах війни та постійної воєнної загрози. З перших місяців вторгнення розробляються плани повоєнної відбудови [2], на цю тему ведуться дискусії та проводяться конференції національного та міжнародного рівнів, що спричинилися до появи низки публікацій, в тому числі наукової доповіді [4], та статей історико-економічного характеру [3]. При цьому, актуалізується досвід другої половини 1940–60-тих років як періоду прийняття рішень стосовно відбудови країн після однієї з найбільш руйнівних глобальних трагедій – Другої світової війни. Перегляду потребує історико-економічний досвід й нордичних країн для пошуку відповіді не лише на питання як цим країнам вдалося побудувати державу добробуту, а як вони це зробили саме у контексті повоєнної відбудови.

Мета статті полягає у виявленні особливостей повоєнного розвитку Фінляндії, які забезпечили успішну відбудову та творення держави загального добробуту і формулювання рекомендацій для повоєнного відновлення України, аргументованих цим досвідом. Поставлена мета визначила логіку та структуру статті, що полягають у послідовному розкритті таких питань: обґрунтування актуальності дослідження досвіду повоєнної відбудови нордичних країн (розкритого у вступній частині) та важливості вивчення саме фінського досвіду, розкриття історичного контексту взаємин Фінляндії та росії, формулювання рекомендацій для сучасної України на основі переосмислення повоєнних перетворень Фінляндії.

Чому досвід Фінляндії важливий?

З-поміж інших, навіть нордичних, країн досвід Фінляндії є унікальним та важливим для вивчення, аналізу та переосмислення у сучасних українських реаліях з трьох основних причин. По-перше, як зазначено у вступній частині, на початку XIX століття нордичні країни були одними з найбідніших у Європі. Злидні, що панували у Швеції призвели до того, що дітей-сиріт виставляли на аукціон як дешеву робочу силу, водночас бідність була основною причиною еміграції [1, с. 10, 37]. Данія, Норвегія, а за ними й Швеція за рівнем ВВП на душу населення послідовно наздоганяли багаті країни як США та Велика Британія. Останньою у цьому переліку наздоганяючих була Фінляндія, якій вда-

лося зробити ривок тривалістю у близько тридцять років для того, щоб наблизитися до Великої Британії за цим показником, і у 1970-х роках фактично зрівнятися з нею (рис. 1).

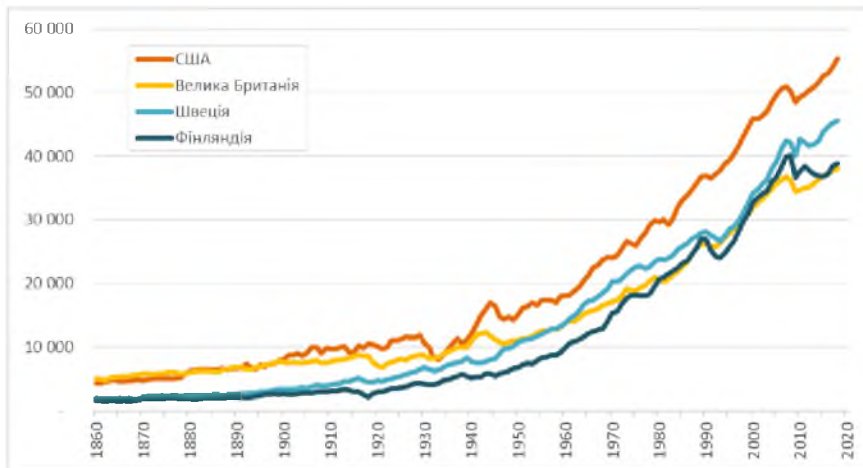

Рис. 1. ВВП на душу населення (1860–2018), дол. США

Примітка: складено за джерелом [12].

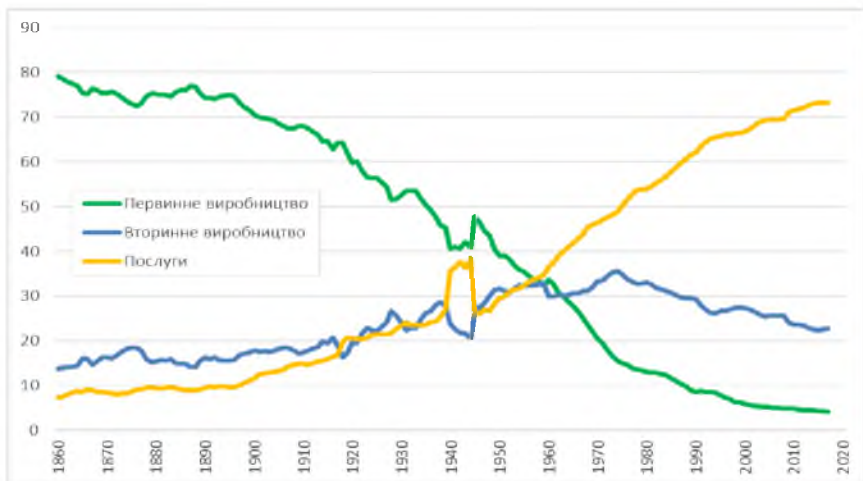

Рис. 2. Структура зайнятості за галузями (1860–2017), %

Примітка: складено за джерелом [17; 19].

Крім того, наприкінці 1950-х у структурі зайнятості Фінляндії починає домінувати сфера послуг (рис. 2), виводячи аграрну

країну з майже 80% населення зайнятого у первинному виробництві (сільськогосподарському секторі) на шлях формування постіндустріального суспільства. Період швидкого зростання та посилення спеціалізації сфери послуг пов'язаний з індустріалізацією. Повоєнні зміни у структурі сфери послуг та стрімке її зростання пов'язані також з підвищенням рівня життя населення, збільшенням мобільності та розширенням ринкового сектора [17, с. 80–87].

Таким чином, у період після Другої світової війни Фінляндії вдалося перетворитися на країну з розвинутою економікою та закласти підвалини для фінського дива. При цьому, вона була єдиною країною, яка повністю виплатила контрибуції СРСР, що з урахуванням інфляції становили близько 500 млн дол. [6, с. 165].

По-друге, сучасна Фінляндія – це країна, яка вирізняється високим рівнем соціальної захищеності населення, валового охоплення вищою освітою, поряд з високою якістю освіти, високим рівнем ВВП на душу населення, низьким рівнем бідності та інфляції. При тому, що 100–200 років тому Фінляндія «пасла задніх» за рівнем розвитку, навіть порівняно з іншими нордичними країнами, нині вона є лідером інновацій (разом зі Швецією) [13], перебуває серед лідерів рейтингів конкурентоспроможності (11 місце за даними звіту 2019 р. [14]; у звіті за 2020 р. із-за глобального впливу пандемії COVID-19 рейтингування було призупинено [15]), індексу людського капіталу [21], п'ятий рік поспіль очолює рейтинг країн світу за рівнем щастя населення [16].

По-третє, історичний контекст Фінляндії найбільш подібний до українського. І Україна, і Фінляндія свого часу були у складі російської імперії, обидві межують з росією, обидві відчули на собі її військову агресію – Зимові війни 1939–1940 рр, розпочата радянським союзом у Фінляндії, і сучасна війна, розпочата 2014 р. росією в Україні. Небезпека подальших порівнянь криється у тому, що Фінляндія, аби бути незалежною, поплатилася частиною своєї території і по завершенню війни рішення міжнародного масштабу мусила приймати з постійною оглядкою на СРСР.

Історія взаємин із росією

До початку XIX ст. Фінляндія не мала досвіду державності, впродовж багатьох століть перебуваючи під владою інших держав: з 1556 по 1809 у складі Королівства Швеції – Герцогство

Фінляндське (з перервами); після цього понад століття у складі російської імперії – Велике князівство Фінляндське (з 1809 по 1917) [9, с. 169].

У складі російської імперії вона була чи не єдиною країною, що мала власний парламент, валюту і державну мову – фінську та шведську. «Без згоди Сейму імператор не міг вводити або скасовувати закони і податки», навіть податки зібрані у Фінляндії не йшли у загальну скарбницю [9, с. 174]. Така автономія в імперії, що віками пригнічувала завойовані народи, боролася з будь-якими проявами націоналізму, культурою та мовами корінного населення, формуючи комплекс меншовартості колонізованих народів, пояснювалась побоюванням імператора щодо поширення сепаратистських настроїв серед фінів та бажання приєднатися до Швеції. Автономія, надана на початку XIX ст., включно з можливістю формувати політичні партії, вплинула на творення традицій фінського парламентаризму та урядування попри фактичну відсутність державної суб'єктності – привілей якого не мали інші колонії.

Наприкінці XIX ст. утиски раніше наданих свобод (обмеження автономії, набуття російською мовою статусу третьої офіційної) та оприлюднення довгострокового таємного плану русифікації Фінляндії – радикалізували її національний рух та спричинили посилення настроїв до незалежності.

6 грудня 1917 р. Фінляндія проголосила свою незалежність, втім російські імперські амбіції стали вагомим фактором подальшого розвитку країни, яка впродовж наступних десятиліть мусила продовжувати боротьбу за незалежність навіть після її фактичного проголошення та визнання росією, зокрема й під час Зимової війни. Національну ідентичність та країну вдалося зберегти не в останню чергу завдяки значним поступкам та компромісним рішенням. Так, унаслідок Зимової війни Фінляндія втратила десяту частину своєї території і п'яту частину промисловості, що на ній знаходилась.

На зовнішню та внутрішню політику країни після Другої світової війни мав вплив Договір про дружбу, співпрацю та взаємодопомогу з СРСР 1948 р. Згідно з цим договором, СРСР визнавав непорушність кордонів Фінляндії в обмін на нейтралітет та відмову вступу до будь-яких військово-політичних блоків, відмову від Плану Маршалла та визнання стратегічних інтересів Москви. Тобто у період після Другої світової війни Фінляндія перебувала

під пильним наглядом СРСР аж до його розпаду, а всі рішення міжнародного характеру мали прийматися з урахуванням московських інтересів. Більше того, президент Урго Кекконен (1956–1982) мав добрі стосунки з радянським керівництвом, за його правління з'явився термін *фінляндизація*, яким описували «конспіративну політику поступок з боку малої держави» [6, с. 164].

З огляду на вище наведене, постає питання: яким чином Фінляндії таки вдалося піднятися до верхівок світових рейтингів за показниками економічного розвитку та суспільного добробуту? Відповідаючи на нього, звертаємося до фінської політологині Крісті Райк, яка зауважила, що успіх, зокрема фінське економічне диво 1990-х років, став можливим лише після виходу з тіні радянського союзу і виключно тому, що «в країні вже була розвинута ринкова економіка та консолідована демократія, які допомогли побороти найбільшу економічну кризу, яку принесло падіння СРСР» [10].

Повоєнні перетворення: переосмислення та рекомендації

Говорячи про повоєнну Фінляндію, слід розуміти, що у цьому випадку прикметник повоєнний є еквівалентом не лише для «після Другої світової війни», а й для «після трьох воєн», зокрема: Зимової війни (Winter War) 1939–1940 рр. оборонного характеру; війни-продовження (Continuation War) 1941–1944 рр. наступального характеру, у якій Фінляндія була союзницею Німеччини, і яка завершилася підписанням угоди про перемир'я з СРСР та Британією; Лапландської війни (Lapland War) 1944–1945 рр., яка передбачала вигнання нацистів з території країни. Лене Андерсен та Томас Бйоркман зазначають, що в результаті Другої світової війни «Фінляндія жакливо постраждала» і «їй буквально довелося боротися за своє місце на Заході та в зоні нордичної культури» [1, с. 324], тобто серед інших нордичних країн. Її шлях до добробуту забезпечила реалізація наступних кроків: розвиток лісової індустрії та поглиблення рівня переробки продукції лісового господарства; досягнення конкурентоспроможності національної продукції на зовнішніх ринках за рахунок якості та технологічного лідерства; розвиток освіти, науки, інновацій через партнерство держави і бізнесу. Важливими були також вільна преса, прозора система уряду та повага до прав людини.

Проведений аналіз дозволив сформулювати рекомендації для сучасної України, аргументуючи їх історичним досвідом повоєнної відбудови та розвитку Фінляндії. Зауважимо, що не всі рекомендації прямо корелюють з історичним досвідом Фінляндії, адже яким би успішним не був досвід інших країн не варто сліпо його копіювати, натомість він потребує переосмислення з урахуванням особливостей та контексту конкретної країни. У цьому і криється складність застосування саме фінського досвіду. З одного боку, ми маємо успішний приклад творення держави добробуту, чого прагнемо й для України. З іншого ж, фінський контекст – це переможена радянським союзом та союзниками країна, змушена укласти мирну угоду з державою-агресором, йти на поступки та перебувати під її багатолітнім впливом аби зберегти власну незалежність. Контекст сучасної України – це міжнародна підтримка (якої Фінляндія не мала, зокрема у Зимовій війні), боротьба за відвоювання власних територій і проти російського впливу.

1. *Розпуск та заборона діяльності проросійськи налаштованих об'єднань та організацій*, у тому числі УПЦ МП як осередків, які працюють на підрив української державності, пропагуючи російські наративи. Реалізація цього кроку посилить безпекові позиції України. У Фінляндії подібний крок – розпуск понад 400 антирадянських та профашистських організацій [6, с. 159], хоч і був продиктований умовами перемир'я 1944 р., все ж завадив їм підпорядкувати державні силові та управлінські інституції. Попри створення комуністичної партії та побоювання «советизації» країни, останнього не сталося через такі причини: комуністи зіткнулися з протистоянням з боку інших політичних партій, СРСР був зацікавлений у отриманні контрибуцій, країна не була під окупацією [6, с. 159–160].

2. *Диверсифікація промислового виробництва, кардинальна модернізація структури економіки та розвиток нових для Фінляндії галузей* (металургія, машинобудування і суднобудування, хімічна та фармацевтична промисловість, електротехніка, інформаційно-комунікаційні засоби і технології) як наслідок важких умов виходу з війни та необхідності якісних змін економіки для забезпечення її життєздатності та перспективи. У Фінляндії навіть виплата контрибуцій стала вікном можливостей, яке підштовхнуло, зокрема, розвиток металургійної галузі. На вимогу СРСР виплати здійснювались у тому числі обладнанням, верс-

татами, транспортом, продуктами лісової та суднобудівельної галузей, тому ці галузі стали пріоритетними. У їхньому розвитку було зроблено ставку на передові технології, що сприяло індустріалізації країни та заклало фундамент для подальшого економічного зростання. І навіть після повної виплати контрибуцій, вказана продукція продовжувала користуватися великим попитом у СРСР, хоча виплати і здійснювалися переважно енергетичними ресурсами та іншою сировиною [20, с. 4]. За обіцяної підтримки донорів та міжнародних партнерів Україна отримає вікно можливостей, розумне використання якого дозволить не просто відновити втрачене, а побудувати нове із застосуванням та впровадженням новітніх технологій.

3. *Обмеження імпорту* тими статтями, що забезпечують у подальшому формування конкурентоспроможного власного виробництва та нарощення експортного потенціалу. Враховуючи необхідність імпорту в умовах обмежених ресурсів невеликої за територією Фінляндії, принципом зовнішньоторговельної політики слугує гасло «розумний імпорт означає прибутковий експорт».

4. *Розвиток експортоорієнтованого виробництва продукції кінцевого споживання з високою доданою вартістю на основі використання природних конкурентних переваг країни.* Для Фінляндії першим ривком до економічного зростання став розвиток високотехнологічної лісової індустрії та суміжних галузей (деревообробна, целюлозно-паперова), з високим рівнем переробки сировини та високою часткою доданої вартості. Тобто ставка на природну конкурентну перевагу країни – нині близько 65% її території вкриті лісами. Завдяки цій політиці Фінляндія у 1970-ті роки стала лідером у галузі суднобудування і будівництва криголамів, у деревообробній і целюлозно-паперовій промисловості. Для України розвиток галузей, які становлять природну конкурентну перевагу, з одночасною орієнтацією на виготовлення саме кінцевого продукту можуть сприяти подоланню пастки «сировинного експорту».

5. *Високий рівень взаємодії між підприємствами, науково-технічними центрами та університетами,* що забезпечує швидке освоєння нових технологій, високий освітній рівень населення, сприятливе для бізнесу інституційне середовище та інвестиційний клімат.

6. *Надання допомоги вимушеним переселенцям землею і субсидіями, створення сприятливої екосистеми для відновлен-*

ня та розвитку фермерських господарств, у тому числі – малих і середніх спілок фермерів для можливості орієнтації своєї діяльності на експорт. Важливим засобом боротьби з безробіттям у повоєнній Фінляндії стала земельна реформа, за результатами якої селяни, евакуйовані з переданих СРСР територій, отримували землю у приватну власність. Населення країни у 1944 р. становило 3,7 млн осіб., а селяни становили більше половини усього евакуйованого населення – 230 тис. із 420 тис. евакуйованих [6, с. 166–167]. Отже, у такий спосіб уряд забезпечив зайнятість близько 230 тис. переселенців. Відповідно створювалися нові робочі місця та дещо гальмувався відтік сільського населення до міст. В українських реаліях необхідними також будуть фінансування програм перекваліфікації та забезпечення вимушених переселенців житлом, сприяння у релокації малих та середніх підприємств.

7. *Реформа соціального страхування, сфери медичних послуг, освіти для збереження та розвитку людського потенціалу економіки, а також – як чинник стримування міграції.* Успіхи в створенні соціальної держави та досягненні високих соціальних стандартів у Фінляндії забезпечили реформи 1950–1980-х років, які стосувалися системи соціального страхування, сфери медичних послуг та освіти. У 1964 р. було запроваджено обов'язкове медичне страхування для всіх працюючих. Деякі тогочасні впровадження нині є дещо застарілими, особливо порівнюючи стартові (довоєнні) позиції Фінляндії і сучасної України. Скажімо, у повоєнні роки система обов'язкової шкільної освіти, зокрема середньої, у Фінляндії лише запроваджувалась. Однак важливість цих сфер для розвитку людського потенціалу вимагає принаймні не нехтувати ними. Так, повоєнні реформи були спрямовані на те, щоб зробити шкільну освіту доступною. Це заклало фундамент подальшого науково-технічного прогресу та сприяло забезпеченню економіки фахівцями. З огляду на важливість збереження та примноження людського потенціалу, у тому числі, для забезпечення повоєнного відновлення економіки та подальшого її розвитку, критично необхідним є забезпечення доступу до якісної шкільної освіти, наскільки це можливо навіть в умовах війни.

Те, наскільки важливим є створення в країні такого простору для життя, де забезпечено умови для отримання якісної освіти, роботи і розвитку, підтверджується міграційними тенденціями

повоєнної Фінляндії. Із середини 1950-х років почалася масова еміграція до Швеції, зумовлена договором про вільне переміщення робочої сили та значною різницею в оплаті праці. Менш як за двадцять років, починаючи з 1970-х років, економічні стимули до міграції перестали існувати і почалися процеси зворотної міграції [22]. Тобто поштовхом до рееміграції стало вирівнюванням рівня життя у цих двох країнах, навіть попри те, що між нордичними країнами із середини 1960-х років діяв паспортний союз [1, с. 29], який давав їхнім громадянам змогу вільно подорожувати.

Поряд із запропонованими рекомендаціями цінність фінського досвіду полягає і у непрямих, загальних уроках. Дослідники Маркус Янтті і Юхана Вартиайнен стосовно актуальності та можливості наслідування іншими, менш розвиненими, країнами фінської моделі зробили такий висновок: «Приклад Фінляндії пропонує загальне послання надії для багатьох країн, які постраждали від конфліктів і бідності» [18]. Наведена теза співзвучна з позицією авторки стосовно потенції України до відбудови, попри величезний багаж досвіду колонізованої країни, з якої було зроблено сировинний придаток.

Висновки. Проведене дослідження дало можливість констатувати, що досвід повоєнної перебудови нордичних країн потребує перегляду у контексті його переосмислення у зв'язку з воєнними реаліями сучасної України. А також у пошуках можливості запозичення інструментів та механізмів повоєнної відбудови для визначення основних орієнтирів відновлення України, яка щодня зазнає непоправних матеріальних та людських втрат.

З-поміж усіх нордичних країн, на особливу увагу заслуговує досвід Фінляндії, адже це країна, яка за багатьма показниками соціально-економічного розвитку є лідером та входить до верхівки міжнародних рейтингів сучасності. Підґрунтя моделі держави добробуту було закладене саме у повоєнні роки, на які припав і ривок, завдяки якому Фінляндія наздогнала розвинені країни, зокрема Велику Британію, за економічними показниками, при тому що відставала від інших нордичних країн. Ба більше, у своєму історичному бекґраунді вона має болючий досвід залежності від імперських амбіцій росії та необхідності йти на компромісні рішення, щоб зберегти власну незалежність, як у довоєнний, так і у повоєнний періоди.

Формулювання рекомендацій стосовно повоєнного відновлення України відбувалося на основі виокремлених авторкою кроків, які забезпечили шлях Фінляндії до добробуту, це зокрема: розвиток лісової індустрії та поглиблення рівня переробки продукції лісового господарства, досягнення конкурентоспроможності національної продукції на зовнішніх ринках за рахунок якості та технологічного лідерства, розвиток освіти, науки, інновацій через партнерство держави і бізнесу. Разом з тим, перша рекомендація пов'язана із заборонаю діяльності проросійськи налаштованих об'єднань та організацій і за своєю суттю є більше політичною. Втім, базуючись на історичному досвіді Фінляндії та, враховуючи розповсюдженість відповідних об'єднань у житті України до повномасштабного вторгнення, цю рекомендацію складно оминати. Адже факт існування цих осередків у воюючій країні та потенційне відновлення їхньої діяльності становить загрозу національній безпеці.

Наступні рекомендації економічного характеру. Вони стосуються: кардинальної модернізації структури економіки та диверсифікації промислового виробництва; обмеження імпорту статтями, що забезпечать у подальшому формування конкурентоспроможного власного виробництва та нарощення експортного потенціалу; розвитку експортоорієнтованого виробництва продукції кінцевого споживання з високою доданою вартістю на основі використання природних конкурентних переваг; залучення передових технологій до процесу відновлення, що дозволить побудувати сучасну економіку нового типу; надання допомоги вимушеним переселенцям землею і субсидіями, створення сприятливої екосистеми для відновлення та розвитку фермерських господарств. Важливими є підтримка сфери медичних послуг, освіти та науки для збереження та розвитку людського потенціалу економіки. У сукупності з реалізацією інших рекомендацій підтримка цих галузей може убезпечити сучасну Україну від поглиблення негативних міграційних тенденцій, подальшої втрати активного населення, освіченого інноваційного потенціалу нації, фахівців робітничих та інженерних професій, потрібних для відбудови, а також виїзду за кордон сімей, а значить – дітей і молоді – майбутнього людського потенціалу розвитку України.

Одне із застережень щодо фінського досвіду полягає у низькій ефективності державного управління в Україні, натомість Фінляндія входить у топ країн за прозорістю та публічністю громад-

ських інституцій. Це потребує обов'язкового врахування у програмах повоєнної відбудови. Також слід враховувати важливий момент, який відрізняє Фінляндію від сучасної України. За свою незалежність Фінляндія заплатила територіями, часткою промисловості та роллю сателіта радянського союзу аж до його розпаду. Україна ж (хоч і на дев'ятому році війни, але нарешті) отримуватиме адекватну міжнародну підтримку, це дає підстави вважати, що ми не залишимося наодинці і надалі, акумулюючи потенціал кращих фахівців з усього світу для досягнення перемоги та для повоєнної відбудови.

Ця стаття є спробою авторки долучитися до розробки позицій повоєнної відбудови України на основі історико-економічного аналізу досвіду країн, що стали взірцями соціально-економічного розвитку сучасності. Подальшого дослідження та переосмислення потребує повоєнний досвід й інших нордичних країн, в перше чергу Норвегії і Данії, які були під окупацією впродовж Другої світової війни, а також Швеції, яка зазнала менших економічних втрат, оскільки не була прямо втягнута³ у війну.

1. Андерсен Л.Р., Бйоркман Т. Більдунг. Нордичний секрет краси та свободи. Київ: Наш Формат, 2022. 496 с.
2. Бекер Т., Айхенгрін Б., Городніченко Ю., Гурієв С., Джонсон С., Милованов Т., Рогофф К., Ведер ді Мауро Б. Нарис про відбудову України. 2022. URL: <https://cepr.org/about/news/blueprint-reconstruction-ukraine>.
3. Боднарчук Т. Політика переходу від аграрного до високотехнологічного експорту в умовах постійних воєнних загроз: досвід держави Ізраїль для України. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 2. С. 93-122. doi: <https://doi.org/10.15407/EIP2022.02.093>.
4. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України: наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2022. 304 с.
5. Кудряченко А.І., Кривонос Р.А., Солошенко В.В. Скандинавська модель: досвід для України. *«Україна: контекст світових подій»*. Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України (2017-2019 рр.)». Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. С. 42-49. URL:

³ У 1939 р. Швеція проголосила статус «неворожості». Під час Зимової війни оголосила себе «невоюючою стороною», при цьому спрямувала до Фінляндії військові вантажі та прийняла фінських евакуйованих дітей [8].

https://elibrary.ivinas.gov.ua/4780/1/Skandynavska_model_dosvid_dlia.pdf.

6. Мейнандер Г. Історія Фінляндії: Лінії, структури, переломні моменти. Львів: ЛА «Піраміда», 2009. 216 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Meinander_Henryk/Istoriia_Finliandii_Linii_struktury_perelomni_momenty.
7. Мортімер І. Століття змін. Яке століття бачило найбільше змін і чому це важливо для нас. Харків: Ранок, Фабула, 2019. 448 с.
8. Пашков М. Шведська модель безпеки: миролюбний, добре озброєний нейтралітет. *Національна безпека і оборона*. 2009. № 1(105). С. 40-43.
9. Піляєв І.С. Фінляндія. Країни світу і Україна: енциклопедія: в 5 т. Т. 1. *Північна Європа. Західна Європа. Південна Європа*. Київ: Фенікс, 2017. С. 168-187. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/473>.
10. Щур М. «Фінляндизація» не підходить для України, це принизливо – фінський політолог. *Радіо Свобода*. 2014, 17 червня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25424429.html>.
11. Berggren H., & Trägårdh L. Social trust and radical individualism. *Shared Norms for the New Reality: The Nordic Way. World Economic Forum Davos 2011*. 2011. P. 12-27.
12. Bolt J., van Zanden J.L. Maddison Project Database, version 2020. Maddison style estimates of the evolution of the world economy. A new 2020 update. 2020. URL: <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/publications/wp15.pdf>.
13. European Innovation Scoreboard 2022 and Regional Innovation Scoreboard 2021. European Commission. 2022. URL: <https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard/eis>.
14. Global Competitiveness Report 2019. 2019. URL: <https://www.weforum.org/reports/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth>.
15. Global Competitiveness Report 2020. 2020. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020>.
16. Helliwell J.F., Layard R., Sachs J.D., De Neve J.-E., Aknin L.B., & Wang S. (Eds.). 2022. World Happiness Report 2022. URL: <https://worldhappiness.report/ed/2022>.
17. Hjerpe R. The Finnish Economy 1860-1985: Growth and structural change. Helsinki: Government Printing Centre, 1989. 296 p.
18. Jäntti M., & Vartiainen J. The Finnish Developmental State and its Growth Regime. *Development Success: Historical Accounts from*

- More Advanced Countries*. Oxford University Press, 2013. P. 23-43. doi: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199660704.003.0002>.
19. Knoema DataHub. URL: <https://knoema.com>.
 20. Liikanen E. The growth of Finland - from a small, underdeveloped country to one of the world's high tech elite. *BIS Review*. 2007. № 39. P. 1-8. URL: <https://www.bis.org/review/r070424b.pdf>.
 21. The Global Human Capital Report 2017. 2017. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-human-capital-report-2017>.
 22. Wahlbeck Ö. The Finnish and Swedish Migration Dynamics and Transnational Social Spaces. *Mobilities*. 2015. № 10(1). P. 100-118. doi: <https://doi.org/10.1080/17450101.2013.849488>.

References

1. Andersen, L.R., & Björkman, T. (2022). *The Nordic Secret. A European Story of Beauty and Freedom* (2nd ed.). Kyiv: Nash Format [in Ukrainian]
2. Becker, T., Eichengreen, B., Gorodnichenko, Y., Guriev, S., Johnson, S., Mylovannov, T., Rogoff, K., & Weder di Mauro, B. (2022). *A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine*. Retrieved from <https://cepr.org/about/news/blueprint-reconstruction-ukraine> [in Ukrainian].
3. Bodnarchuk, T. (2022). Policy of the transition from agricultural to high-tech export in conditions of permanent military threat: Israeli experience for Ukraine. *Ekonom. prognosuvannâ - Economy and forecasting*, 2, 93-122. doi: <https://doi.org/10.15407/EIP2022.02.093> [in Ukrainian].
4. Retrieval and reconstruction of the post-war economy of Ukraine. (2022). Institute for economics and forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
5. Kudriachenko, A.I., Kryvonos, R.A., & Soloshenko, V.V. (2019). Scandinavian model: experience for Ukraine. In A.I. Kudriachenko (Ed.), *Ukraine: the context of world events. Analytical notes of the State Institution Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine (2017–2019 pp.)* (pp. 42–49). State Institution Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from https://elibrary.ivinas.gov.ua/4780/1/Skandynavska_model_dosvid_dlja.pdf [in Ukrainian].
6. Meinander, H. (2009). *History of Finland: Lines, structures, turning points*. Lviv: LA Piramida. Retrieved from <https://chtyvo.org.ua/>

- uthors/Meinander_Henryk/Istoriia_Finlandii_Linii_struktury_perelomni_momenty [in Ukrainian].
7. Mortimer, I. (2019). Centuries of Change. Which Century Saw the Most Change and Why it Matters to Us. Kharkiv: Ranok, Fabula [in Ukrainian].
 8. Pashkov, M. (2009). The Swedish security model: peaceful, well-armed neutrality. *Natsional'na bezpeka i oborona - National Security and Defence*, 1(105), 40-43 [in Ukrainian].
 9. Piliaiev, I.S. (2017). Finland. In A.H. Bulvynskyi (Ed.), *Countries of the world and Ukraine: encyclopedia: in 5 volumes. Vol. 1. Northern Europe. Western Europe. Southern Europe*, (pp. 168-187). Kyiv: Feniks. Retrieved from <https://elibrary.ivinas.gov.ua/473> [in Ukrainian].
 10. Shchur, M. (2014, June 17). Finlandization is not suitable for Ukraine, it is humiliating - Finnish political scientist. *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/25424429.html> [in Ukrainian].
 11. Berggren, H., & Trägårdh, L. (2011). Social trust and radical individualism. *Shared Norms for the New Reality: The Nordic Way. World Economic Forum Davos 2011*, 12-27.
 12. Bolt, Jutta and Jan Luiten van Zanden. (2020). Maddison Project Database, version 2020. Maddison style estimates of the evolution of the world economy. A new 2020 update. Retrieved from <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/publications/wp15.pdf>.
 13. *European Innovation Scoreboard 2022 and Regional Innovation Scoreboard 2021*. (2022). European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard/eis>.
 14. *Global Competitiveness Report 2019*. (2019). Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth>.
 15. *Global Competitiveness Report 2020*. (2020). Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020>.
 16. Helliwell, J.F., Layard, R., Sachs, J.D., De Neve, J.-E., Aknin, L.B., & Wang, S. (Eds.). (2022). *World Happiness Report 2022*. Retrieved from <https://worldhappiness.report/ed/2022>.
 17. Hjerpe, R. (1989). *The Finnish Economy 1860-1985: Growth and structural change*. Helsinki: Government Printing Centre.
 18. Jäntti, M., & Vartiainen, J. (2013). The Finnish Developmental State and its Growth Regime. In A.K. Fosu (Ed.), *Development Success:*

- Historical Accounts from More Advanced Countries*, (pp. 23–43). Oxford University Press. doi: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199660704.003.0002>.
19. Knoema DataHub. Retrieved from <https://knoema.com>.
 20. Liikanen, E. (2007). The growth of Finland - from a small, underdeveloped country to one of the world's high tech elite. *BIS Review*, 39, 1-8. Retrieved from <https://www.bis.org/review/r070424b.pdf>.
 21. *The Global Human Capital Report 2017*. (2017). Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-human-capital-report-2017>.
 22. Wahlbeck, Ö. (2015). The Finnish and Swedish Migration Dynamics and Transnational Social Spaces. *Mobilities*, 10(1), 100-118. doi: <https://doi.org/10.1080/17450101.2013.849488>.

Стаття надійшла до редакції 6 жовтня 2022 р.

